

זה לא לפיד, זה סעיף 15

השאלה החשובה אינה האם יאיר לפיד זכאי או לא זכאי למסלול מיוחד לדוקטורט, אלא האם יצליחו האוניברסיטאות לשמור על החופש האקדמי להחליט מי ילמד ואיך

אהוד קינן 19.02.2012 02:55

פרופסור ג'ון מופאט מהאוניברסיטה של טורונטו, קנדה, אחד הפיסיקאים החשובים בדורנו, מעולם לא למד לתואר ראשון, אלא קרא ספרי מתמטיקה ופיסיקה בביתו שבקופנהגן, דנמרק. בגיל 20 החל להתכתב עם אלברט איינשטיין ורעיונותיו המקוריים עוררו עניין רב בקהילה המדעית באותם ימים. כתוצאה מכך החליט טריניטי קולג' של אוניברסיטת קיימברידג', לקבלו ישירות ללימודי דוקטורט. שום פקיד בממשלת בריטניה לא קם להתריע על ה"התנהלות הבעייתית" של טריניטי קולג'. למופאט הוענק תואר דוקטור למדעים בגיל 26 והשאר היסטוריה. ההחלטה של טריניטי קולג' חשובה, הואיל ומדובר באחד המוסדות השמרניים ביותר בעולם, שהוציא מקרבו 32 חתני פרס נובל, שישה ראשי ממשלה ואלפי אישים מפורסמים אחרים. גם אוניברסיטאות אחרות ברחבי העולם מציעות מסלולי לימוד חריגים לאנשים מוכשרים, והרשימה ארוכה למדי.

למרבה הצער, רשימת האנשים שהמערכת האקדמית כשלה בזיהויים ארוכה יותר. תומס אדיסון לא זכה ללימודים סדירים מכיוון שהחל לעבוד בגיל 12. פרנק ליד רייט, האדריכל המשפיע ביותר במאה ה-20, לא למד בבית ספר תיכון. בנג'מין פרנקלין, אחד המדענים היצירתיים בהיסטוריה האמריקאית, למד בביתו. הבמאי ומפיק הסרטים סטיבן ספילברג, הפסיק את לימודיו באוניברסיטה, מה שלא מנע ממנו לשמש מרצה מבוקש מאוד במכללות אמריקאיות, וביל גייטס מעולם לא סיים את לימודיו בקולג'. לרשימה הזאת ניתן להוסיף אנשים יצירתיים רבים, חלקם הוזכרו במאמרו של פרופ' אהרן צ'חנבר ("הטס על כנפי הדמיון", "הארץ" 3.2).

כיצד התקבל לפיד ללימודי דוקטורט ללא תואר ראשון?

שאלת מיליון הדולר היא כיצד לזהות את החריגים המוכשרים הללו. המדען הגרמני ג'ורג' כריסטוף ליכטנברג, אמר לפני יותר ממאתיים שנה כי יש לנסח מערכת של כללים, שיורו לנו כיצד לחרוג מן הכללים. בחרו כי התשובה איננה נוסחה מתמטית המכילה פרמטרים כמותיים, כגון ציוני בחינות הבגרות, בחינה פסיכומטרית ותארים פורמליים.

בחרו גם מי אינו יכול לענות על השאלה: לא תוכנת מחשב, לא פקיד ממשלה, לא הציבור הרחב בשיח תקשורתי ולא הליך הצבעה דמוקרטי. את התשובות מוצאת כל אוניברסיטה בעצמה, תוך גיוס כל הכוחות העומדים לרשותה. חזקה עליה שתקים מנגנון יעיל ומתוחכם, מכיוון שמעליה ניצב כלב שמירה ענק ומאיים - המוניטין.

מוניטין הם נכס נזיל במיוחד, שנרכש בעמל רב לאורך שנים, אבל ניתן לאבדו ביום אחד. אפילו מזווית ראייה עסקית השם הטוב של אוניברסיטה הוא נכס שניתן לתרגם אותו להצלחה כלכלית ולנכסים בני קיימא. אובדנו עלול להוביל לפשיטת רגל של המוסד. כל אוניברסיטה שומרת עליו מכל משמר, לא משום שנפל עליה מוראה של מלכות או מוראה של המועצה להשכלה גבוהה, אלא מפני שעצם קיומה תלוי במוניטין שלה.

כל אוניברסיטה בונה לעצמה שרשרת בזבזנית לכאורה של ועדות מקצועיות, המאפשרת לזהות את הפרמטרים החשובים באמת כגון יצירתיות, מקוריות, יכולת אינטלקטואלית, מחשבה אנליטית וביקורתית, יכולת ביטוי, מוטיבציה ומנהיגות. לוועדת ההוראה בכימיה בטכניון, לדוגמה, יש סמכות לקבל לדוקטורט סטודנט שלמד ביולוגיה או פיסיקה, הנדסת מזון או הנדסת מחצבים בנובוסִיבִירסק. הדיון בכל מקרה עשוי לדרוש עשרות שעות של עיון במסמכים, ראיונות אישיים והתייעצות עם מומחים. החלטות הוועדה נתונות לביקורת של ועדות גבוהות יותר, אשר גם הן חייבות בדיווח להנהלת המוסד, לסנאט שלו, לוועד המנהל ולחבר הנאמנים.

עשו לנו לייק וקבלו את מיטב מאמרי "הארץ" ישירות לפייסבוק שלכם

אחד הנכסים החשובים של מדינת ישראל הוא סעיף 15 בחוק המועצה להשכלה גבוהה משנת 1958, אשר מעניק חופש פעולה לאוניברסיטאות. בלעדיו לא ניתן לקיים מחקר והוראה באיכות וברמה גבוהה. כמובן שקיימים גורמי ממשל שונים, חובבי סדר ושררה, שהסעיף הזה הוא לצנינים בעיניהם. הם פעלו בעבר - למרבה המזל ללא הצלחה - ואין ספק כי יפעלו גם בעתיד, לצמצום החופש האקדמי. ראוי לזכור את תומס ג'פרסון, אביה של מגילת העצמאות האמריקאית, שאמר כי המדע והערכים האנושיים הם צאצאיה של החירות, וגדולתה של אומה עומדת ביחס ישר למידת החירות שהיא מקיימת. הנושא שעל הפרק אינו יאיר לפיד, שאותו לא פגשתי מעולם. אין לי כל קשר לאוניברסיטת בר אילן, ובוודאי לא למדעי החוח והחברה. הנושא הוא המאבק הבלתי פוסק על חייהן ועל עצמאותן האקדמית של האוניברסיטאות בישראל. זהו קרב נוסף במלחמת הנצח שבין האקדמיה לבין פוליטיקאים ופקידי ממשלה, המנסים לקעקע את החופש האקדמי. זה לא לפיד, זאת לא אוניברסיטת בר-אילן, זהו סעיף 15. פרופ' קינן מלמד כימיה בטכניון, הוא נשיא החברה הישראלית לכימיה ויו"ר ועדת מקצוע הכימיה במשרד החינוך